

1970'lerde Türk Toplumundaki Sosyal Değişimin Yokuşa Akan Sular Hikâyesindeki Akisleri

Mehmet Güneş*

Öz

Mustafa Kutlu; *Yokuşa Akan Sular* adlı eserinde Anadolu'nun farklı coğrafyalarından İstanbul'a göçen yoksul halkın yaşadığı çatışmaları, hayata tutunma çabalarını, varoluş mücadelesini karşılaştırmalı olarak ele alır. Çerçeve hikâye özelliği gösteren bu eserde kırsal kesimden büyük şehre göçen halkın değişen değer yargıları ve sömürücü düzen karşısında yaşadığı ruhi sarsıntılar dramatize edilmiştir. Mustafa Kutlu'ya ilişkin daha önce yapılan çalışmalarda *Yokuşa Akan Sular* adlı eserdeki sosyal değişim unsurlarına yer yer değinilmekle birlikte, eserde işlenen sosyal değişim bütün olarak değerlendirilmemiştir. Bu yazıda 1970'lerde Türk toplumundaki sosyal değişimin *Yokuşa Akan Sular* adlı eserde nasıl ele alındığı -o döneme ilişkin sosyolojik araştırmalardan da yararlanılıp daha önceki çalışmalardaki tespitler de dikkate alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Mustafa Kutlu, Yokuşa Akan Sular, sosyal değişim, hikâye, varoluş mücadelesi, yabancılaşma

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – İstanbul/Türkiye
mgunes@marmara.edu.tr

Giriş

1950'li yıllardan itibaren Türkiye'de köyden kente göçün birçok nedeni olmakla birlikte “ana ‘itici’ etken” kırsal kesimdeki yoksulluk ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve bunların doğurduğu sorunlardır. Kentleri cazip kılsa istihdam ve yüksek gelir fırsatıyla birlikte öğrenim, sağlık ve diğer hizmetlerin varlığıdır (Karpat 2003: 45). Ancak -özellikle de 1970'li yıllardan sonra- köyden/Anadolu'dan kente/İstanbul'a yapılan yoğun göçler, birçok sorunu beraberinde getirir. Göçmenlerin konut sorunu gecekondulaşmayı hızlandırır, gecekondulaşma şehrin silüetini bozmaya başlar; gecekondulu semtleri, kültürel çatışma ve ekonomik sıkıntılarla anılır; buralarda ikamet edenler ne evlerinde ne de işyerlerinde güvendedirler. Sürekli göç dalgası ve hizmet ihtiyacı karşısında devletin de güvenlik sorununu çözmeye yetişmesi mümkün değildir.

Kırsal toplumlarda daha sakin, daha samimi bir hava varken, kent hayatı kültürel açıdan karmaşık ve mesafeli ilişkilerin hâkim olduğu bir yapıya sahiptir. Bu nedenle Anadolu'dan İstanbul'a göçenler, uzun süre kent hayatına uyum sağlayamaz; birçok kişi kimlik bunalımı yaşar. Göçmenlerden bazıları kente taşıdığı yerel kültürünü korumaya çalışırken bazıları da kent kültürüne eklemeye çalışır. Her iki durum da kültürel çatışmaya ve kimlik bunalımına yol açar; değişime karşı direnen de değişme yolunda ilerleyen de çoğunlukla mutsuzdur. Yükselen ekonomik seviye ve değişen çevreyle birlikte hayata bakış, hayattan beklenti de değişir. Maddi geliri yükselenler gecekonduları terk edip daha seçkin tabakanın oturduğu semt ya da mekânlara taşınırlar. Ancak mekâna uyum zaman alır, bu mekânlarda zihniyet çatışmaları yaşanır.¹ Bütün bu sosyolojik tespitler taşra/Anadolu'dan büyük şehre/İstanbul'a taşınanların her yönüyle zor/çetin bir hayat mücadelesi verdiklerini gösterir.

İnsan; değişimden etkilendiği gibi, değişimi de etkiler. Değişimin mahiyeti, sürecin uzunluğunu ya da kısalığını belirler. Kırsaldan modern kentlere göçenlerin “kentlileşme”si uzun bir zaman alır. “Kentlileşme” “toplumsal değişime uyum ve bütünleşme süreci” olup kente göç edenlerin “yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi” geliştirmesi gerekir. Kişilerin yaptığı iş, geldiği yerle ilişkileri de kentlileşme sürecini etkiler. Göçtüğü yerle ilişkilerinin yoğun ve güçlü oluşu da kentlileşme sürecini olumsuz etkiler (Erkan 2002: 20-21). Kentlileşme, kente göçen kişinin değer yargılarının

çoğunu, hayata bakışını değiştirmeyi zorunlu kılar. Bu nedenle kırsaldan kente göçen kişilerin çoğu özellikle de alt gelir seviyesinden olanlar, az eğitilmişler uzun süre “kentlileşemez”, gecekondularda/varoşlarda yaşamaya devam ederler.

Türk toplumunda kırsaldan kente göç, kentlerin silüetini değiştirdiği gibi, kentleşen halkın hayata bakışını, değer yargılarını da değiştirmeye başlar. Toplumsal değişimler edebî eserlere de yansır. Türk toplumundaki birçok değişim, Türk edebiyatının önemli yazarlarından Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde de yansıma alanı bulur. Türk toplumundaki değişimi kendine özgü bir üslup ve anlatımla ifade eden Kutlu; kendisiyle yapılan bir söyleşide “toplumsal değişim”, “şehirleşme olgusu” ve göç sorunuyla yakından ilgilendiğini, muhtelif yazılarında olduğu gibi *Yokuşa Akan Sular* hikâyesinde de bu konuları ele aldığını belirtir (Dirin 1999: 113). Nitekim yazar; *Yokuşa Akan Sular*, *Ya Tahammül Ya Sefer*, *Beyhude Ömrüm*, *Rüzgârlı Pazar*, *Zafer yahut Hiç*, *Anadolu Yakası* vb. hikâyelerinde benzer sorunları ele almıştır.

Kutlu; *Yokuşa Akan Sular* hikâyesinde 1970'li yıllarda Türk toplumundaki sosyal değişimi çok yönlü olarak çarpıcı biçimde işler. Yazarın “yeni bir öykü anlayışının ürünü olan *Yokuşa Akan Sular*'da daha sonra birçok hikâyesinde de işleyeceği “sosyal değişim, şehirleşme, göç; insanların savruluşu, içlerindeki fırtınalar, ayakların topraktan kesilişi...” vb. izlekler etrafında Türk toplumunun geçirdiği sosyal değişim canlı biçimde yansıtılır (Su 1999: 91). Eserde; Anadolu'nun farklı coğrafyalarından gelip büyük şehirlerde hayata tutunma mücadelesi veren kişilerin trajedileri ele alınır. Hikâyenin yayımlandığı yıllar, Anadolu'dan İstanbul'a yoğun göçler yaşanır. Eser “konunun oldukça aktüel olduğu bir dönemde kaleme alınmasıyla da önemlidir” (Coşkun 2010: 385).

Çerçeve hikâye özelliği gösteren bu eserin “mukaddime” kısmında anlatıcı; köy-kent, geleneksel-modern hayat çatışmasını ana hatlarıyla özetler; kente ait unsurları olumsuzlar. Eserin “mukaddime” kısmında yazarın sözcüsü konumundaki anlatıcının şahsında Anadolu insanının kente bakışı, “kent algısı” yansıtılır (Koçak Işık 2013: 69). Anlatıcı bu kısımda, daha sonraki bölümlerde hikâyesini anlatacağı kişilerin kent hayatında yaşayacağı kimlik bunalımını ve ruhi çatışmaları şiirsel bir anlatımla ifade eder. Eserdeki “Önce”, “Kalıcı mıyız?”, “Bekâret”, “Yokuşa Akan Sular”, “İkindiyi

Kılmak”, “Bayramdan Kaçanlar”, “Gergef”, “Firak Açmadadır”, “Dayan Seydali” gibi hikâyelerde/bölümlerde Anadolu insanının modern şehirlerde tutunma çabaları sosyal gerçeklik ve insani duyarlılıklar merkeze alınarak işlenir. Çerçeve hikâyeyi oluşturan iç hikâyelerde kentleşmenin neden olduğu sosyal değişim, farklı yönlerden ele alınmıştır. Örneğin “Kalıcı mıyız?” başlıklı hikâyede dünyanın geçiciliği vurgulanırken, “Bekâret” başlıklı hikâyede de Anadolu çocuğu Bican’daki değişime dikkat çekilir; “Bayramdan Kaçanlar” başlıklı hikâyede modernleşmeyle birlikte değerlerin kayboluşuna, bayramların dinî özelliğini kaybetmeye başlayışına işaret edilir. Sürekli koşuşturmaca ve kargaşanın yaşandığı büyük kentte sular yokuşa akmaktadır. Yazarın kent hayatında tutunmaya çalışan Anadolu insanının dramını anlattığı bu esere “Yokuşa Akan Sular” adını vermesi önemlidir. Modern kentte hayat su gibi akmakta, ancak dikkat edilmeyince sular yokuşa vurulmakta, ona uyum sağlayamayanı da sel gibi alıp götürmektedir. *Yokuşa Akan Sular* adlı hikâyede/eserde bir bütünün parçasını oluşturan, organik bağlarla birbiriyle ilişkilendirilen iç hikâyelerin her birinde çoğunlukla bir kişi ya da aile merkeze alınarak 1970’li yıllardaki sosyal değişim, çok yönlü biçimde yansıtılmıştır. Bu makalede 1970’li yıllarda Türk toplumundaki sosyal değişimin *Yokuşa Akan Sular* hikâyesindeki izleri “Kaybolan ya da Korunmaya Çalışılan Değerler”, “Çözülen Aileler”, “Çetin Hayat Şartları ve Ekonomik Sıkıntılar”, “Varoluş Mücadelesi ya da Yok Oluşa Giden Yol” ve “Sömürücü Düzen ve İşçilerin Trajedisi” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Kaybolan ya da Korunmaya Çalışılan Değerler

Sosyologlar, “kent”i/“kentli” olarak adlandırılan sosyal grubu “köy”/“köylü”-nün karşısı olarak görmüş ve tanımlamışlardır (Bal 2002: 19). Kırsal kesimdeki halk çoğunlukla homojen ya da benzer özellikler gösterirken kentler ise daha karmaşık ve heterojen yapıya sahiptir. Kentle kırsaldaki hayat tarzının, değer yargılarının çoğu yönüyle farklı oluşu hayata bakışı da değiştirebilir. Anadolu’dan İstanbul’a göçenler, zamanla büyük şehirde değerlerine, kültürlerine ve çevrelerine yabancılaşır. Fertleri ve toplumu şekillendiren manevi değerler kent hayatında etki gücünü çoğu zaman yitirir. *Yokuşa Akan Sular*’da kişilerin değer yargılarında, aileleri, çalıştıkları ve yaşadıkları mekânla birlikte ekonomik gelir de etkili olur. Hikâyede yazarın da dikkat çektiği üzere gelir seviyesi yükselen birçok kişi yaşadıkları mekânı değiştirir, değişen mekân zamanla

hayata bakışı ve değer yargılarını da değiştirir.

Kırsal/taşrada her şey doğal ve içten, kentte ise yapay ve samimiyetsizdir. Kentte alınan nefes bile daha zehirli/kirlidir. Anlatıcı, çerçeve hikâye özelliği gösteren eserinin “mukaddime” bölümünde Mehmet Âkif’in mısraına da göndermede bulunarak “Bastığın yeri toprak diyerek geçme tanı artık. O betondur, senin yeni vatanın. Asfalttır, parkedir, halıflex’dir.” (Kutlu 2001: 8) şeklindeki sözlerle kent hayatında Anadolu insanını bekleyen “modern” tehlikeye dikkat çeker. Yine şu sözler kent hayatında değerlerin bir bir yok oluşuna dikkat çekmesi bakımından önemlidir:

Unut sabah namazında safta durmayı. Nöbettesin. Unut amcaoğlunun cenazesini, fazla mesai. Boynundaki hamaylı çözü at, güldürme kimseyi yavuklunun verdiği çevreyi göstererek. Bak eller dünyayı değiştirmişler, sen de değiştir dünyanı. Yarınlar senin.

Çocuğunu başkaları büyütecek, hafta sonları görürsün. Aşını başkaları pişirecek sen yersin. Karını akşamdan akşama bulursun. (...) (Kutlu 2001: 9)

Kapitalist düzen dar gelirli fabrika işçilerini olabildiğince zor ve yıpratıcı şartlar altında ezdiği gibi, fark ettirmeden onları insani özünden, gelenek ve değerlerinden de bir bir koparır. Çetin hayat şartları karşısında çalışmak zorunda kalan karı-koca ya da eşler birbirlerini “akşamdan akşama” görebilir, çocuklarını başkalarına büyüttürmek zorunda kalıp zihinleri ev almak, taksit ödemekle meşgul olur. Bunlar yazarın kent hayatına ilişkin önemli sosyolojik tespitleridir.

Kentte birçok insanın manevi değerlerini yitirmesine karşın Bican’ın dayısı değerlerini korumaya çalışır. Bayram namazı için özel hazırlık yapan dayı, oğulları ve yeğeni Bican’ı alarak bayramın mutluluğunu tatmak ister. Dayısının değerlerine bağlılığı önemsemesine karşın oğullarının böyle bir gayesi olduğu söylenemez. Dayısı, Bican’dan akrabalarını da ziyaret etmesini ister.

Bican’ın amcazadelerinin evi de gelenekselle, değişim/yolaşmanın bir arada yaşandığı mekândır. Evdeki eşyalar ve kişilerin kıyafetleri, değişimin aile hayatına yavaş yavaş yayılmaya başladığının göstergesidir. İnsan mekân, eşya ve kıyafetlerini değiştirdiği gibi; onlar da insanı değiştirmektedir. Yazar; Hacı’nın ailesinin evi örneğinde, yükselen gelir seviyesi ve akrabalarla kopan bağın, değer yargılarını nasıl değiştirmeye başladığını gösterir. Hacı ve eşinin dinî değerlerine bağlılığına karşın, oğulları, gelinleri ve torunları

ise zoraki bayram kutlaması yapmakta, “bayramdan kaçanlar” sınıfına dâhil olma yolunda ilerlemektedirler. Onlar ve daha birçok kişi için bayram tatili, birkaç günlük eğlenceden ibarettir. Bican’ın amcazadelerinin evinde televizyonda gördükleri güney illerine denize girmek için giden kişiler ise “bayramdan kaçanlar” sınıfındandır. Bu kişiler için bayramın manevi olarak hiçbir anlam ve önemi yoktur. Onlardan birinin şu sözleri bayramın değerlerine yabancılaşan kişilerin gözünde manevi yönünden tamamen soyutlanıp sıradan tatil günlerine dönüştüğünü gösterir: “-Efendim görüyorsunuz burada güneş gayet iyi. Bayramdan kaçıp birkaç gün dinlenmeye geldik. (...) Günlerin yorgunluğu var. Sonra çok kalabalık oluyor. Akrabalar, misafirler, birkaç günlük tatil de berbat oluyor, yeni bir yorgunluk...” (Kutlu 2001: 57). Bican’ın akrabalarından Hacı, bu sözlere tanık olunca oldukça öfkelenir; kendi torunlarını, yeni nesli olumsuz etkilemelerinden korktuğu bu kişilere bela okur. Hacı ve ailesi yardımlaşmayı da sevmektedirler. Gurbette kimsesiz olan Bican’a özel ilgi gösterip birçok ikramda bulunurlar.

Hikâyede değerlerine bağlı yaşadığı için sürekli çatışmalar yaşayan, tepki gören saf ve dürüst Anadolu insanını temsil eden Siirtli Seydali’dir. Hikmet Dizdaroğlu’nun da dikkat çektiği üzere Bican da Seydali de erdemlerini yitirmemişlerdir. “Anadolu’dan getirdikleri sağlam maya”yı korudukları için karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelirler (Dizdaroğlu 1980: 13). Daha fabrikada çalışmaya başladığı ilk gün, diğer işçiler gibi kendisine de çamaşırıyla çalışması dayatılan Seydali, inancı gereği edep yerlerini örtmekte dirense de sonunda dayatmalara boyun eğer. Vakit namazlarını da kılmaya özen gösteren Seydali, bir gün ikindi namazını kılmak istediğinde Adapazarılı iş arkadaşı kendisine akşam namazıyla birlikte kazasını kılmasını söyler. O ise mazeret üretmeyi doğru bulmaz. Onun için değerlerine bağlı yaşamak her şeyden önemli ve önceliklidir. Onu namaz kılarken gören Derviş Usta ikilemede kalır. Derviş Usta’nın “Uyy, endamına vurulayım. Namaza durmuş daa. Ne etmeli şimdi? Nasıl anlatacağız buna, lâftan bilmez sözden anlamaz. Kerim Bey’in kulağına giderse. İşi tail edip namaza durmuş diye.” (Kutlu 2001: 28) şeklindeki sözü bir taraftan ona kızmak isterken diğer taraftan ise namaz kılışının hoşuna gittiğini gösterir. Seydali’nin namaz kılışı, Derviş Usta’ya modern kentte unuttuğu bir değeri, vakit namazı kılmayı hatırlatır (İssı 2001: 53). Derviş Usta değerleriyle hayat kaygısı arasında çatışma yaşar. O, dinî değerlerine bağlı yaşamamakla birlikte, değerlerini tamamen de kaybetmemiştir. Dar gelirli olduğundan işini/ekmeğini kay-

betmekten korktuğu için Kerim Bey'in işin aksatıldığını duymasından endişe eder. Dinî/manevi değerlerine her zaman öncelik veren Seydali, her ne durum ve şartta olursa olsun inancına aykırı hareket etmemeye özen gösterir. Ancak modern hayat dinî inançları yerine getirmek için elverişsizdir (Narlı 2014: 73). Kent hayatında dini esas alan hayat tarzı ve bakış açısı kaybolmaya başlamıştır. Kentteki daha birçok durum, dinî değerlerine bağlı yaşamaya çalışan Seydali'yi rahatsız eder. Siirt'te Ramazan gününde açıktan bir şey yiyen ya da içene rastlamayan Seydali, bir eylemcinin Ramazan'da rahatça sigara içtiğini görünce sarsılsa, onun duvara yazı yazmasına öfkelenirse de belaya bulaşmak istemediği için açıktan tepki göster(e)mez.

Fabrika işçisi Seydali'nin her türlü tehlike ve tepkiyi göze alıp namaz kılmaya özen göstermesine karşın öğretmen Recai Bey ise bahaneler üretip ikindiye kılmaz. Öğretmen Recai Bey'in, daha okuldan çıkar çıkmaz zihninde "ikindiye kılmak" vardır. İkindiye kılamamaktan duyulan rahatsızlık, "kafamda ikindiye kılmak" şeklinde laytmotif olarak tekrarlanır. Her ne kadar modern hayatın koşuşturmacasını mazeret gösterse de eylem ve kararları önceliğine göre şekillenir. Buna karşın özünü yitirmediği için Mehmet Âkif'in "Seyfi Baba" manzum hikâyesindeki "Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi." mısraıyla kendi durumu arasında benzerlik kurar. Seydali ile Recai Bey arasında bir bağ olmamakla birlikte her ikisi de kentte hem hayat hem de değer mücadelesi verir. Ancak eylem ya da tavırları önceliklerine göre şekil alır; Seydali için öncelik değerleri/inançları iken Recai Bey içinse hayat mücadelesidir. Ancak Recai Bey, inançlarına uygun biçimde yaşayamadığı için iç huzursuzluk yaşar.

Büyük kentte kaybolan sadece dinî değerler değildir. Hızlı biçimde betonlaşan kentte tabiat da tahrip edilmektedir. Hikâyede Erzincan Kemahlı olarak söz edilen kişi, Edirnekapı'daki ahşap, bahçeli evi hatırlayınca üzülür, o günlere özlem duyar: "(...) ahşaptı evimiz. Bahçesinde işte leylaklar, filbahriler, her tür çiçek. Meraklıyım çok. Akşam ezanından sonra rahmetli peder çilingir sofrasını kurardı. O ölüp gitti, âdeti bozmadık, biz devam ettik. Ama şimdi öyle mi ya. Balkondaki saksılara kaldık." (Kutlu 2001: 75) Uzun yıllar İstanbul'da yaşayan bu kişi kent hayatında birçok değer gibi bahçeli evlerin de kaybolmasından muzdariptir. Kent hayatında insanî ilişkilerin bozulması, özellikle sokak ve toplu taşıma araçlarında edebe aykırı davranılması da onu üzer.

Çözülen Aileler

Modernleşme ile birlikte Türk toplumunda en ağır darbeyi alan kurumlardan biri de ailedir. Kent hayatındaki ağır hayat şartları eşler arası ilişkileri ve çocuk-ebeveyn ilişkisini zedeler. Büyük kentlerdeki aile içi ilişkilerin bozulması çoğunlukla ekonomik nedenli olmakla birlikte kültür çatışması ve değişime uyumun da rolü azımsanamaz. *Yokuşa Akan Sular* adlı eserin “mukaddime”indeki “çocuğunu başkaları büyütecek” ve “karını akşamdan akşama bulursun” ifadelerinde ailedeki çözülmenin nasıl başladığı vurgulanır. Büyük kentlerde dar gelirli ailelerde ekonomik sıkıntılar dolayısıyla çatışma ve parçalanmalar yaşanırken gelir seviyesi yüksek ailelerde ise çözülme ve iletişim kopuklukları daha çok manevi değerlerin yitirilmesi, bencil ilişkilerin hâkim olmaya başlamasından ileri gelir. *Yokuşa Akan Sular* hikâyesinde Bican'ın dayısının ailesi ve evi; toplumsal değişme sonucu, kaybolmaya başlayan değerleri korumak için mücadele veren aile ve mekâna örnek oluşturur. Yazar; İstanbul'un kenar semtlerinde/varoşlarda yaşanan değerler çatışmasını, bu aileyi merkeze alarak işler. Bican'ın dayısı iki oğlunun kent hayatında manevi değerlerinden uzaklaşmasından ve sorumsuzluklarından şikâyetçidir. Kızı Emine'nin dinî, ahlaki değerlerine bağlı yaşamasına karşın oğullarının değerlerden uzak oluşu dolayısıyla üzgün ve öfkelidir. Eşinin “herkesinki öyle” şeklinde karşılık vermesi onu daha çok öfkelenendir. Olumsuz durumun kanıksanması onu daha çok üzer, değerlerin kayboluşu karşısında edilgen bir tutum sergilemese de bu hususta başarılı olması çok zordur. Kent hayatındaki hızlı değişim, tüketim ve daha çok kazanma isteği oğullarının maddi hırsını artırır; onları manevi değerlerden uzaklaştırır.

Bican'ın amcazadesi Hacı'nın ailesinde çözümler daha keskin olup aile içi ilişkide mesafeler dikkat çeker. Asansörlü, son derece modern biçimde düzenlenen bu apartmanda aile ilişkileri çoğu yönüyle Bican'ın dayısının evinden farklıdır. Hacı ve ailesi daha çok geleneksel İslami bir hayat tarzını benimser ve ona uygun davranış kalıplarıyla hareket eder. Oğul, gelin ve torunlarla aradaki bağ kopmamakla birlikte çok da güçlü bir manevi bağdan da söz edilemez. Bu aile örneğinde de görüleceği üzere kentleşmeyle birlikte aile fertleri birbirlerine ve değerlerine yabancılaşmaya başlar. “Hızla akan kent yaşantısı içinde insanlar birbirlerini duygusal ve düşünsel açıdan anlamamaya, birbirlerine iç dünyalarının kapılarını kapatmaya başla[rlar]” (Sazyek 2008: 19).

Hacı'nın oğul, gelin ve torunların zihin yapılarına maddi ya da modern eğilimler yön verir. Örneğin Hacı'nın büyük oğlu Ömer'in "dünyası bonolarla örülüdür"; Gelin İffet Hanım'ın "aklı yeni alacağı elbiselerde ve yeni arabasındadır"; torunları da "lükse düşkün"dür (Çokum 1980: 26). Zihniyet ve bakıştaki farklılık, evin içindeki kitaplığın ve eşyaların düzenlenişine de tesir eder.

Hikâyede kendisinden "aydın", fakat "aylığı az" biri olarak söz eden orta yaşlı Erzincanlı bir adam, ilk eşinden kayınvalidesinin kendisini sürekli küçümsemesi, onunla evlendiği için kızına sürekli sitem etmesine katlanamadığı için boşanır. İkinci eşi de kendilerini etraftaki zenginlerle kıyaslayıp sürekli onu huzursuz eder. Her iki eşinden de oğlu olmasına karşın, iki oğluyla da aralarında baba oğul ilişkisi yoktur. İlk eşinden olan oğlu doktor olur, ancak ona karşı oldukça ilgisizdir; ikinci eşinden olan oğlu ise üniversite öğrencisi iken siyasî olaylara karıştığı ve onunla karşıt görüşte olduğu için anlaşamazlar. Çaresiz adamın ekonomik sıkıntılar, değişen değerler dolayısıyla ailesi çözülür; zihin dünyası alt üst olur.

Çetin Hayat Şartları ve Ekonomik Sıkıntılar

Kent hayatında düşük gelirli işçilerin büyük çoğunluğunun hiçbir sosyal güvencesi yoktur. Fabrikalardaki "makine, hem çalışarak onun altında ezilen işçiyi cehennem hayatına mahkûm etmiş, hem de bol kazancı sadet kapısı sanan patronu robotlaştırmıştır" (Topçu 1998: 175). Sürekli koşuşturmacalı bir hayata adım atan kişi de ona uyum sağlamak ve dikkatli olmak zorundadır. Kentin çetin ve acımasız kuralları, manevi değerleri, aile ve akraba ilişkilerini yok edip bencil bir hayat tarzını dayatır:

Sakın altıotuzbeş trenini unutma. Koşacaksın. Nefes nefese kalacaksın. Siren sesleri ile ürpereceksin. Vinçlerin boşlukta sallanan pençelerinden kan damlayacak. Saçlarında demir tozları. Artık başakları istesen de düşü-nemezsin. O rüzgârda sallanan türküleri. Sıcak tandır ekmeğinin üzerine cızırdayan tereyağını, yayıktan boşalan ayrıanı, kınalı elleri.

(...)

Bırak şimdi bunları, bak çalıştığın inşaat elli sekiz haneli köy artık. Bu yeni köyde bir yer kapmaya bak. Greve git, 'sınıf bilinci'ne ulaş. (...) (Kutlu 2001: 9)

Yazar kısa cümlelere yer vererek, “nefes nefese kalacaksın”, “ürpereceksin”, “pençelerinden kan damlayacak” vb. kelime ya da kelime gruplarıyla modern kentteki koşuşturmacaya dikkat çekerek bu süreçte değerlerin nasıl yok olmaya başladığını vurgular. Mehmet Kaplan'ın da belirttiği üzere hikâyenin üslubu, yapısı ve muhtevası arasında uyum vardır (1980: 13). Anlatıcı, Anadolu/kırsaldan İstanbul/modern kente gelen insanların yaşayacakları çatışmaları ve çıkmazları özlü olarak çarpıcı bir üslûpla ifade eder. Büyük kentte yaşama mücadelesi veren ve nafakasını çoğunlukla fabrika işçisi olarak çalışarak temin eden Anadolu insanı, kırsal hayattaki rahat, huzurlu ve tabii hayat tarzına hasret kalır, şehrin keşmekeşi içinde koşuşturur. Özellikle kenar semtlerde hafta içi yoğun mesaiyle çalışanlar, hafta sonlarını da çoğu zaman koşuşturmaca içinde geçirirler. Anlatıcı bu durumu şu şekilde ifade eder:

Evinden apartmanına, dükkânından arabasına, insanından hayvanına bir oturmamışlığın, bir tedirginliğin, bir gözleri dört açılmışlığın, bir kıpır-kıpırlığın kol gezdiği bu büyük şehrin kenar semtinde, bir hafta tatili nasıl geçer? Köy komşuluğu, hemşerilik, hısım-akrabalıktan üreyen, asıl biçim ve manası ile artık çok uzaklarda kalmış bir münasebeti; çok-çokluklu, tıkkış tıkkış, ter içinde gidilen ziyaretlerle, hasta görmeleri ile gitgide azalarak yürüyen, dedelerden babalara zorla, babalardan çocuklara artık hiç geçmeyen bir kısır, önü tıkalı alışkanlıkla geçer. Otobüsler salkım-saçak dolar, çocuklar ağlar, burunları akar, kadınlar çarşaftan, mantodan çıkmanın sıkıntısında patlar, yol parası düşünülür, yorgunluk kol gezer. (Kutlu 2001: 32)

Bican'ın dayısı da aslında dar gelirli sınıftandır. Biri evli iki oğlu ve bir kızıyla birlikte aynı dairede oturan baba, ikinci bir daire inşa etme planları yapar. Bu nedenle oğullarının sorumsuz olmasına öfkelenir. Büyük oğlu İsmet ise mesai sonrası vaktinin çoğunu sendika faaliyetlerine ayrıarak çalışma şartlarının iyileştirilmesini umut eder. Annesi Atiye Hanım da oğullarının sendika toplantısına katılmasından endişelenir. Bican da dayısının oğullarının etkisiyle sendika faaliyetlerine katılmaya başlar.

Varoluş Mücadelesi ya da Yok Oluşa Giden Yol

Kırsal toplum yaklaşım ve hayat tarzı bakımından daha çok tek tip özellik gösterirken, büyük şehirde çok farklı biçimde ve düşüncede insan tiplerine rastlanır. Şehirde kalabalıklaşan nüfusun da etkisiyle oluşan farklılık, çeşitli-

lik büyük şehre ilk adımını atan taşra insanını ürkütür; bu durum güven(-siz)lik sorununu da beraberinde getirir. Mustafa Kutlu *Yokuşa Akan Sular* hikâyesinde taşra insanının kentte yaşadığı çatışmayı çok yönlü biçimde irdelemek için Siirt, Kars, Rize, Adapazarı vb. Anadolu'nun farklı coğrafyalarından kişilere yer verir. Kutlu hikâyenin merkezine yurdun kuzey ve güney doğusundan iki saf Anadolu çocuğunu yerleştirir: Kars'ın Göle kazasından Cevher Bican, Siirtli Seydali. Fabrikada/İstanbul'daki ilk günlerinde Bican özünden kopma korkusuyla yaşar içinden “Aslımızı yitirmezsek iyidir.” (...) ‘İyidir ya, mümkün mü?’” (Kutlu 2001: 23) diye geçirir. Bu bağlamda onun dökümhanede paramparça olan Zülküf Ağa için sürekli üzülmesine karşın, dayısının oğlunun “-Bırak yahu, manyak mısın be? Her gün tonla adam gidiyor bu yolda. Boşkoy, yorma kafanı...” (Kutlu 2001: 31) şeklindeki olabildiğince duyarsız davranışı onun niçin bu kadar endişeli olduğunu açıklamaktadır. Kırsal kesimde paylaşımcı bir ortamda büyüyen Bican, acıyı da paylaşır; o başkaları adına da üzülürken şehirde büyüyen dayısının oğlu ise başkalarının acısı karşısında duyarsız kalır.

Pazar günleri dayısının oğlu ve onun arkadaşlarıyla dolaşarak geçiren Bican, önceleri onların tavır ve şakalarından rahatsız olur. Modern hayattaki her şey gibi onların davranışları da ona tuhaf gelir. Aslını korumakta kararlı olan Bican, değerlerine karşıt yönde hareket edenlerle arasındaki mesafeyi korur; ancak karşılaştığı durum onun zihnini bulandırmaya başlar. Anlatıcı onun yaşadığı bu çatışmayı şu şekilde ifade eder:

Bu binalar neden bu kadar yüksek? Bu arabalar ne kadar çok. Bu insanların ne kadar acelesi var. Bu köpek gerçekten köpek mi? Bu ihtiyar kadın ne kadar çirkin. Bu sıcak ne sivaşık. Bu hava ne boğucu. Bu kızlar ne utanmaz. Bu bacaklar ne kadar beyaz. Beyaz... (Kutlu 2001: 34)

Bican'ın yaşadığı bu çatışma kırsal kesimden büyük şehre gelen yurt insanlarının hisleri olup onların gözünde şehirde karşılaşılan bütün varlıklar, kırsaldakinin başkalaşmış, değişmiş hâlidir. Kırsalda her şey daha doğal, daha sempatik, daha çekici iken, şehirdekiler ise yapay, itici ve çirkindir. Dayısının oğlu Yusuf da her yönüyle değişimin ve başkalaşmanın bir parçası olmuştur. Aslını yitirme korkusuyla yaşayan Bican, büyük şehirde her ne zaman ve her nerede olursa olsun aynı korkuyla yaşar. O, dayısının oğlunu ve arkadaşlarını; onlar da onu yadırgar. Yine dayısının oğullarıyla deniz kenarına giden Bican'ı, burada gördüğü çıplak kadın ve erkekler ürpertir.

Kadın ya da genç kızlarla konuşmaya çekinen, daha önce hiçbir kadın/kızı örtüsüz görmeyen Bican, hayatında ilk kez mayolu kadın görünce şaşkına döner:

Bican ömründe ilk defa mayolu bir kadın görüyor. Mayolu ve ihtiyar bir kadın. Eteri pörsümüş, dişleri takma, leş gibi şişman bir kadın. Dünyanın en garip yaratığına bakan bir uzman gibi dikkatli, kadına uzun uzun bakıyor. (...)

Bican kapı aralığından bakıyor. Çıplak kadınlar, çıplak erkekler, çıplak çocuklar. Kapıyı kapatıyor. 'Nerdendi düştük hey Allah, bunca cıbil adam arasında ne edeceğiz?' (...) 'En iyisi burada durmak, kapıyı sürmeleyip oturmak'. (Kutlu 2001: 35-36)

Yazar; Bican'ın şahsında değerlerine ve özüne bağlı yaşayan Anadolu insanının yozlaşan kent hayatıyla ve onun itici yönüyle karşılaştığında yaşadığı çatışmayı ve hislerini şehirlie özgü unsurları olumsuzlayarak aktarır. "Yeni tanıştığı modern dünyanın oluşturduğu boşluklardan dolayı, Bican hem etrafıyla hem de kendi iç dünyasıyla bir anlam bağı kuramamaktadır." (Ağır 2007: 263). Bican'ın şaşkınlığına karşın, Yusuf ve arkadaşları olabildiğince rahatırlar. Bu kişiler "sosyal değişme sonucu ortaya çıkan maddeci, özden kopuk 'yeni insan' tipine örnektirler." (Karaca 1989: 42). Bican'ın saf hali, yaşadığı çatışmalar "köyden gelip şehre uyum sağlamağa çalışan saf ve cahil insanların komik hâllerini hatırlatır" (Sağlık 2012: 165-166).

Bican'ın gözünde deniz kenarı, iğreti/itici bir ortam olup onun değerlerine oldukça terstir. Bu nedenle Bican, çıplak kadın ve erkeklerle birlikte yüzmekte kararlılığını sürdürür, kent hayatının birçok olumsuz çağırısı gibi arkadaşlarının ısrarı da onu istemediği eyleme dâhil olmaya zorlar. Yaşadığı şaşkınlık ve tepkileri, Bican'ın özünü kaybetmemek, değerlerine bağlı yaşamak için uzun süre kararlı davrandığını gösterir. Hikâyenin bu kısmının başlığının "bekâret" olması da bu bağlamda önemlidir. Saf, utangaç ve kanaatkâr Bican, o günden sonra utanma bekâretini yitirir, kent hayatına alışmaya başlar. Denize girmesi Bican'ın hayatında kırılma noktası, değişimin başlangıcıdır. Nitekim Bican zaman zaman kendisini dayısının oğlu Yusuf'la kıyaslamaya başlar; kendisine bayramlık olarak onun ayakkabı ve kazağından aldığında çok mutlu olur. Basit bir taklit/özenti gibi görülen bu eylem, tüketim kültürünün Bican'ı da etki altına almasıyla ilişkilidir. Kent

ve kentlilerin hayat tarzlarından ürken Bican zamanla bu hayata uyum sağlar. Ütülü pantolon giyer, saçlarını taramaya başlar (Yıldız 2001: 99). Bu değişim zamanla onun varoluş mücadelesini yitirmesine neden olur.

Hikâyenin merkezindeki diğer Anadolu çocuğu Seydali ise, varoluş mücadelesini sonuna kadar sürdürür. Yıllarca fabrikada çalışıp sağlığını kaybeden Seydali, zamanla “ağır iş göremez” hâle gelince, halde hamal olarak çalışmayı da bırakır. Ancak gücü elverdiği kadar çalışıp nafakasını temin eder. Siirtli hemşerilerinin yardımıyla üç tekerlekli bir arabayla karpuz satar. Önceden fabrikada patronlardan korkan Seydali o vakitten sonra zabıta memurlarından kaçmaya başlar. Seydali sürekli koşuşturmaca içinde olduğundan cuma namazının hutbesine zor yetişir. Hutbeyi dinlerken kaçamak yapıp arabasını kontrol ettiğinde, teslimiyetçi davranmadığı için “it nefsim!” diyerek kendisine kızar. Hutbede imamın “Ey inananlar Allah’a itaat edin Peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara itaat edin...” ve “-Muhterem cemaat Ulul-emr’e itaat gerekir...” (Kutlu 2001: 82) sözleri Seydali’ye Siirt’te köydeki imamları İmdat Hoca’nın kendisine Kur’an-ı Kerim öğretişini ve ailesinin dinî hassasiyetini hatırlatır. Kendisinden buyruk sahibi olanlar İmdat Hoca, rahmetli babası ve amcalarıdır. Seydali cuma namazını kılarırken arabasına zabıta el koyup götürürler. Ne kadar öfkelenirse de Allah’a kendisini “mal” ile sınamaması için yalvarır. Seydali her ne kadar arabasına el konulduğu için öfkelenirse, üzülse de Allah’a teslim olur/sığındır. Namaz çıkışı yıllardır görmediği arkadaşı Bican’ı kalabalık bir işçi eylemi içinde gördüğünde onu, düştüğü durumdan kurtarmaya çalışır. Elindeki sopada “Bütün işçiler birleşiniz...” yazan Bican, “Katil iktidar, katil iktidar!” (Kutlu 2001: 85-86) diye bağırılmaktadır. Yıllar önce katılmadıkları eylemden dolayı işlerini kaybeden Seydali, Bican’a “-Bican gurban bir kez daha düştük bu kalabalığa. Sonu nereye vardı gördün. Suyu yokuşa vurma. Helbet bir yolu vardır...” (Kutlu 2001: 87) diyerek eylemden uzak durmalarını telkin eder. Dindar bir hayat tarzını benimseyen Seydali değerlerine aykırı hiçbir eylemi, sistemi kabullenmez, onun için esas olan İslami ölçüt ve kurallardır; bütün referansları İslami kaynaklıdır. Bu nedenle “Sosyalist dünya görüşü etrafında bir eylemde yürüyen” Bican’a, İslamiyet’in “emek-sermaye anlayışı”nı, İslamiyet’in işçiye bakışını anlatmaya çalışır (Coşkun 2010: 391). Bican ise eyleme devam etmekte kararlıdır. O esnada ortalık karışınca, Bican şakağından vurulur. İstanbul’daki ilk günlerinde özünü kaybetmekten korkan Bican ne yazık ki zamanla aslını yitirir. Bican; İstanbul’da yakın

akrabaları olmasına rağmen kimliğini korumayıp modern kentle giriştiği varoluş savaşında, önce değerlerini sonra da canını kaybederek yenik düşer. Zülküf Ağa'nın makine tarafından parçalanmasını uzun süre unutamayan, ona acıyan Bican hazindir ki kendisi de benzer kaderi yaşar. Makineleşen, robotlaşan, ruhsuzlaşan kent hayatı da onu paramparça eder. Seydali ise koca şehirde ailesinden kimse olmadığı hâlde değerlerini korumayı başarır; ancak beden sağlığını kaybetmeye başlayan Seydali de modern kent ve acımasız düzen karşısında verdiği varoluş mücadelesinde çok da başarılı sayılmaz.

Sömürücü Düzen ve İşçilerin Trajedisi

Yurttaşlar ya da halk arasında maddi gelir farkının olduğu, sosyal adaletin de bulunmadığı her toplumda “toplumsal eşitsizlik” göze çarpar; “üretim sisteminde sahip olunan yer, ürünün toplumsal gruplar arasında bölüşümünü belirlemektedir” (Castells 1977: 27). Bu durum bir zümre ya da sınıfın iktidar ve hâkimiyetini, diğerlerinin itaat ve ezilişini zorunlu kılar. Kapitalist sistemin doğal sonucu olarak zengin fakiri, patron işçiyi sömürmektedir. Ezilen, fakir, işçi sınıfı eşitsizliğin ve sömürücü düzenin farkında olmasına rağmen zorunlu olarak çetin şartlarda çalışır, maruz kaldığı duruma katlanır. Ancak an gelir içinde biriktirdiği öfke hisleri intikam ateşini alevlendirir. Böylesi durumda ezilenlerin karşısında iki seçenek vardır, ya sabırlı olup tevekkül etmek ya da isyan etmek. *Yokuşa Akan Sular* hikâyesinde “büyük şehrin korkunç, adı, kör kuvvetleri”, “masum temiz insanlar” olan Seydali ve Bican'ı ezer (Kaplan 1980: 13). Sömürücü düzen karşısında Seydali tevekkül, Bican ise başkaldırı seçeneğini tercih eder.

Anlatıcı daha eserin “mukaddime” bölümünde büyük şehirlerde patronların işçileri sömürsünü şu şekilde ifade eder: “Yorgunluktan kemiklerin sızlayacak aldırma. Taksitle al evini, taksitle döşe, taksitle yaşa. Seni de başkaları yaşıyor inan buna. Ziller, düğmeler, levyeler, planlar, çok uluslu şirketler.” (Kutlu 2001: 9). Anlatıcının muhatabına/okuyucusuna tavsiyesi mahiyetli bu ifadelerde ironik bir üslupla kapitalist, sömürücü düzen eleştirilir. Kentte tutunma çabası gösteren yoksul Anadolu insanları, mesai saatleri içinde patronun ya da onun sözcülerinin buyrukları doğrultusunda hareket eden makine ya da robota dönüşürler. Arasında Bican'ın da bulunduğu on yedi kişi, “Efendi kılıklı adam”ın emri doğrultusunda istenilen iş ya da göreve alınıp götürülür. Aralarından yedi kişi seçildikten sonra, kalan on kişinin korkularını ve tedirginliklerini anlatıcı şu şekilde ifade eder:

Karanlık ağızlı bir kapıdan karanlık koridora girdiler. Yere basmaya çekinerek el yordamı ile ilerlediler. Ne olduğunu çıkaramadıkları bir homurtuya doğru yaklaşıyorlardı. Sanki yürüdükleri koridorun duvarları arkasında bozbulanık bir sel, taşları, kayaları, ağaç gövdelerini, malı, davarı, adamı önüne katmış sürüklüyordu. İçin için ürperdiler. Koridor boyunca sıralanan loş ışıklı ampullerin altından geçip ilerledikçe, içlerindeki tedirginlik, yüzlerine yayılıyordu. Bir gece harekâtında düşman saflarının arasında kalmış gibiydiler. Kurşunun nereden geleceği belli değildi ve onlar hayvanî bir içgüdü ile karanlığı kokluyorlardı. (Kutlu 2001: 12-13)

Nasıl bir ortamda çalışacaklarını bilmeyen fabrika işçileri, can güvenliklerinden de endişelidir. Modern kente ve fabrikaya hiç alışık olmayan on yedi yıldır “betona çok az ayak basan” Bican diğer işçilere göre daha da korkulu ve şaşkındır. Öyle ki onlara çalışacakları yer gösterildiğinde Bican küçükken babasıyla birlikte kurt avına çıktıkları gecede hissettiği ölüm korkusunu yaşar; makinelerin sesi ona kurt seslerini hatırlatır. Dağda kendisini kurdun parçalamasından endişelenen Bican, fabrikada da makinenin parçalamasından korkar (Yıldırım 2007: 31). Bu durum göstermektedir ki yoksul insanın, kırsalda olduğu gibi modern kentte de can güvenliği tehlikededir. Nasıl ki kırsalda vahşi hayvanlara ve eşkıyalara karşı tedbirsiz davrananlar, bedelini canlarıyla öderlerse; fabrikalarda da canavarı andıran makinelere ve acımasız işverenlere karşı önlem almayanları benzer tehlikeler bekler. Bican'ın fabrikadaki ilk deneyimi de bu savı destekler. Kapının el demiri tutan Bican'ın ilk tepkisi “kızmış, nar kesilmiş demir” şeklinde olur. Dökümhane işçilerine, “kanallardan kızıl bir yılan gibi kıvrıla kıvrıla akan erimiş maden”e baktıkça “Cehennem'in leylim kuyusuna düştük. Kurtuluş bundan geri mümkünsüz, medet Ya Resûlullah” (Kutlu 2001: 15) diye kıvrırır. Cehennem'e benzeyen, İstanbul'un Cehennemî yüzü andıran fabrikalar ve çetin hayat şartları, Bican'ı yutacaktır. Nitekim daha fabrikada çalışmaya başlayışının üzerinden kısa süre sonra Zülküf Ağa'nın bedeninin paramparça oluşuna tanık olur. Uzun süre bu facianın etkisinden kurtulamaz. Benzer kaderi kendisinin de yaşamasından korkar.

Seydali, Bican, diğer fabrika işçileri ve modern kentte asgari ücretle çalıştırılan ve emeklerinin karşılıkları verilmeyen tüm insanların da hürriyetleri ellerinden alınmış; alın terlerinin karşılığı verilmemiştir. Bu bağlamda eserin “Dayan Seydali” başlıklı bölümünde Hz. Peygamberimizin bir hadisinden

hareketle sömürücü düzen eleştirilir. Bu hadis şöyledir:

Kıyamet gününde üç kimsenin hasmı ben olacağım: Benim namıma söz verip yerine getirmeyen, insan ticareti yapan, hür insanı satıp parasını yiyen ve bir işçiyi tutup işini gördüğü halde ücretini ödemeyen. (Kutlu 2001: 83)

Modern kentteki patronların çoğu, Allah'ın hasmı olduğu kişiler sınıfına dâhildir. Hikâyede İslamiyet'in işçiye bakışı ve verdiği değer şu şekilde ifade edilmiştir:

-İslâm'da işçinin şahsiyet, şeref ve haysiyeti korunmuş emeğin ve işin değeri yüceltilmiştir. Bu cümleden olarak bazı peygamberler peygamberlikten önce işçilik etmişler, yani bazı peygamberleri Allah Teâlâ işçiler arasından seçmiştir. Kezâ Resul-i Ekrem Efendimiz 'sırtıyla odun taşıyıp satarak geçinmenin el açmaktan kat kat şerefli ve hayırlı bir iş olduğunu' ifade buyurmuştur. (Kutlu 2001: 84)

İslam inancına göre kullarını imtihana tabi tutan Allah, peygamberlerin şahsında örnek davranışları, olumsuz ya da zor görülen durumlarda bile nasıl olumlu ve iyi eylemde bulunulması gerektiğini gösterir. Kur'an-ı Kerim'de de alın terinin, çalışmanın önemi sık sık vurgulandığı gibi, işçinin haysiyetinin korunması, emeğinin karşılığının da verilmesi de emredilmiştir. Ne yazık ki modern kentteki patronların çoğu işçinin emeğini sömürdüğü gibi onun haysiyetini çiğner, şahsiyetini de ezer. Bütün bu olumsuz durumlarda bile Seydali İslami kural ve yaklaşımları hatırlar; arkadaşı Bican'a da hatırlatır.

Sonuç

Toplumsal sorunlar karşısında duyarlı olan Mustafa Kutlu, Türk toplumundaki kentleşme ve sosyal değişimi kameraman titizliğiyle, sosyolog dikkatıyla irdelemiştir. *Yokuşa Akan Sular* hikâyesinde görüldüğü üzere 1970'li yıllardaki hızlı kentleşme, hayat tarzının değişimi ve koşuşturmaca özellikle de taşradan göçen insanların zihinlerini karıştırır; onları değerlerinden uzaklaştırıp özüne yabancılaştırır. Seydali, Bican'ın dayısı, amcazadesi Hacı ve eşi bedeller ödeseler de özyetlerini korumayı başarırken; Bican, Yusuf, arkadaşları ve daha birçok kişi ya özünü ya da canını kaybeder. Öyle ki aslını/değerlerini yitirmekten korkan Bican'ın yaşadığı değişim süreci canlı ve çarpıcı biçimde dramatize edilir. Modernleşme/kentleşme sadece insanı değil, tabiatı da tahrip etmiştir. Bu durum da hikâyede sıklıkla vurgulanan

önemli husustur.

Çetin hayat şartları, hızlı ve biçimsiz yapılanan kentin kendine özgü hayat tarzı kişileri ruhsal ve bedensel olarak yorar. Ancak Seydali, Bican'ın dayısı ve amcazadesi Hacı gibi değerlerine bağlı kişiler her ne şart ve durumda olursa olsun var olma mücadelesinde kararlılıklarını sürdürürler. Yazar; onların aile ve çevreleriyle olan ilişkilerini, etraflarındaki kişilerdeki değişim ve yabancılaşmayı da göstererek onların mücadelesinin zorluğuna dikkat çeker. Kentin yapay, yapmacık havası insanî ilişkileri samimiyetten uzaklaştırmış, aile fertlerini birbirine yabancılaştırmıştır.

Hikâyede kapitalist/sömürücü düzenin/patronların yoksul işçilerin emeğini nasıl sömürdüğü, onlara insani muamele göstermediği de yazarın eleştirdiği hususlardan biridir. Öyle ki fabrikanın son derece sağlıksız ortamı ve araçları yoksul, zavallı işçilerin can güvenliğini tehdit eder; ufak bir dikkatsizlik işçilerin ölümüne neden olur. Zamanla işçi ölümlerini patronlar gibi diğer işçiler de kanıksar. Yazarın emek-sömürü bağlamında dikkat çektiği hususlar da sendikalar ve işçi eylemleridir. İstanbul'a geldiği ilk günlerde fabrikada aslını yitirmekten ürken saf Anadolu çocuğu Bican ne yazık ki -sözde hakkını aradığı- bir işçi eyleminde canını yitirecektir.

Açıklamalar

1 1970li yıllarda yaşanan kentleşme/kentlileşme sorunlarına ilişkin önemli tespit ya da değerlendirmeler için bkz. (Kıray 1998)

Kaynaklar

Ağır, Ahmet (2007). “Yabancılaşma ve 1980 Sonrası Türk Hikâyeciliği”. *Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildiriler*. Haz. Fatih Andı-Ömür Ceylan. İstanbul: Ümraniye Belediyesi Yay. 259-265.

Aslanoğlu, Rana A. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Asa Yay.

Bal, Hüseyin (2002). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.

Castells, Manuel (1977). *Kent, Sınıf, İktidar*. Çev. Asuman Erendil. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.

Çokum, Sevinç (1980). “Cevher Bican Niye Değişti?”. *Türk Edebiyatı* 77: 23- 27.

- Çoruk, Ali Şükrü (2012). “Mustafa Kutlu Üzerine Bazı Dikkatler”. *Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri Kitabı*. Haz. Fatih Andı-Bahtiyar Aslan. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yay. 272-277.
- Coşkun, Sezai (2010). “Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Temel İzlek Olarak Köy-Kent Meselesi”. *Turkish Studies* 5/2: 363-409.
- Dirin, İlyas (1999). “Söyleşi: Mustafa Kutlu ile Öykücülüğü Üzerine”. *Hece* 33-34: 106-123.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1980). “Yokuşa Akan Sular”. *Varlık* 874: 13- 14.
- Erkan, Rüstem (2002). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*. Ankara: Bilimadamı Yay.
- Güvenç, Bozkurt (1976). *Sosyal ve Kültürel Değişme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay.
- Harvey, David (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir*. Çev. Mehmet Moralı. İstanbul: Metis Yay.
- İssı, Cüneyt (2001). “Ve Bir Boy Aynasında Kendilerini Gördüler”. *Mustafa Kutlu Kitabı*. Haz. Kemal Aykut-Nusret Özcan. İstanbul: Nehir Yay. 51-70.
- Kaplan, Mehmet (1980). “Yokuşa Akan Sular”. *Hisar* 266: 12- 13.
- Karaca, Alaattin (1989). “Mustafa Kutlu” nun Hikâyelerinde Sosyal Değişme”. *Milli Eğitim* 85: 37-44.
- Karpat, Kemal H. K (2003). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm*. Çev. Abdülkerim Sönmez. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kıray, Mübeccel (1998). *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yay.
- Koçak Işık, Ayşe (2013). *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Modern Kentli İnsanın Bunalımları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi.
- Kutlu, Mustafa (2001). *Yokuşa Akan Sular*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Narlı, Salman (2014). *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Değişen Değer Yargıları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Sağlık, Şaban (2012). “Taşra Değerlerine İtibarını İade Eden Yapısıyla Mustafa Kutlu'nun Hikâye Estetiğinde ‘Komik’”. *Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri Kitabı*. Haz. Fatih Andı-Bahtiyar Aslan. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yay. 150-175.
- Sazyek, Hakan (2008). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın Romanlarında Özel Yabancılaşma*. Ankara: Akçağ Yay.
- Su, Hüseyin (1999). “‘Hayatın Füsûn ve Şiiri’nin Öyküleri’”. *Hece* 33-34: 83-98.
- Topçu, Nurettin (1998). “Büyük Sanayi”. *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yay. 174-178.
- Tosun, Necip (2004). *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Tümertekin, Erol (1973). *Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Uçman, Abdullah (1985). “Mustafa Kutlu'nun Yeni Hikâyeleri”. *Millî Kültür* 50: 56-57.
- Yıldırım, Ercan (2007). *Mustafa Kutlu Hikâyeciliği Varoluş-Hakikat-Yabancılaşma*. Ankara: Ebabil Yay.
- Yıldız, Alpay Doğan (2001). “Mustafa Kutlu'nun Beşlemesi: Yeni Bir Hikâye Binasında Oturan Taşralılar”. *Mustafa Kutlu Kitabı*. Haz.: Kemal Aykut-Nusret Özcan. İstanbul: Nehir Yay. 71-109.

Reflections of Social Change in Turkish Society in the 1970s based on the Story of Yokuşa Akan Sular

Mehmet Güneş*

Abstract

In his book, *Yokuşa Akan Sular*, Mustafa Kutlu addresses the conflicts faced by poverty-stricken people who migrated from various parts of Anatolia to İstanbul in the time period, and their ongoing struggle for survival. The book which demonstrates the character of a frame story ,presents a dramatization of the changing values and psychological traumas of the people who migrated to metropolises within the context of an exploitative regime. Although elements of social change in *Yokuşa Akan Sular* have been touched upon in previous works on Mustafa Kutlu, to date the social change aspect has not been examined thoroughly. Therefore, this paper will investigate how social change in Turkish society in the 1970s was treated in *Yokuşa Akan Sular* drawing upon existing sociological research about the time period and considering the findings of previous studies.

Keywords

Mustafa Kutlu, Yokuşa Akan Sular, social change, short story, struggle for existence, alienation

* Assoc. Prof., Marmara University, Faculty of Arts & Sciences, Department of Turkish Language and Literature.– İstanbul/Turkey
mgunes@marmara.edu.tr

Влияние общественного изменения в турецком обществе в 1970 гг по рассказам, описанным в книге «Йокуса Акан Сулар».

Мехмет Гунеш*

Аннотация

Мустафа Кутлу в своей книге «Йокуса Акан Сулар» обращает внимание на конфликты бедных людей, которые мигрировали из различных частей Анатолии в Стамбул, их борьбе за жизнь и стремление к существованию. В этой книге, показана драматическая история, которая демонстрирует героя рассказа, меняющиеся ценности и психологические травмы людей, которые мигрировали в метрополию во избежание эксплуатационного режима. Несмотря на то, что элементы социальных изменений в «Йокуса Акан Сулар» были частично затронуты в предыдущих работах Мустафы Кутлу, социальные изменения, описанные в книге не были исследованы тщательно. В настоящей работе будет рассмотрено насколько социальные изменения в турецком обществе 1970-е годы были затронуты в «Йокуса Акан Сулар», используя социологические исследования о том периоде и с учетом анализов предыдущих исследований.

Ключевые слова

Мустафа Кутлу, Йокуса Акан Сулар, общественные изменения, короткий рассказ, борьба за существование, отчуждение

* доц. док., Мармаринский университет, факультет Наука и литература, кафедра турецкого языка и литературы – Стамбул/Турция
mgunes@marmara.edu.tr